

KONSTITUTSIYA TINCH VA FAROVON HAYOTIMIZNING HUQUQIY ASOSI.

Termiz Davlat Pedagogika Instituti Tarix fakulteti Milliy g'oya ma'naviyat asoslari va xuquq ta'limi yo'nalishi talabasi 102 guruh talabasi

Matyokubova Zuhra Hasanboy qizi

Annotatsiya: Ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi va uning yangi tahriri haqida so'z boradi. Konstitutsiya nafaqat fuqarolarning huquqlarini himoya qiladi balki, turli xil kamsitishlarga chek ham qoyadi desak, mubolag'a bolmaydi. Inson manfaatlarini taminlash boyicha keyingi ikki yilda sud-huquq sohasida ham o'zgarishlar amalga oshirildi.

Kalit so'zlar: suverenitet, konstitutsiyaviy islohotlar, demokratiya, davlat, qonun, referendum

Konstitutsiya bu davlatning asosiy qonunidir. Unda mamlakatning suvereniteti, taraqqiyotining asosiy yo'nalishlari o'z ifodasini topadi. Boshqacha qilib aytganda, konstitutsiya xalq siyosiy tafakkurining ajoyib namunasidir. Bosh qomusimiz bugungi kungacha muhim davrlarni boshdan kechirdi. Davlatimiz rahbari Sh.Mirziyoyev 202-yili dekabr oyida konstitutsiya bayrami arafasida xalqqa yo'llagan tabrigida konstitutsiyani yangilashdek muhim strategik vazifani hal etishda yetti marta emas, yetmish marta o'ylash kerakligini ta'kidlagan edilar. Shu bugungi kungacha qomusimiz xalqimiz siyosiy va huquqiy tafakkurining mahsuli sifatida rivojlantirilib borildi. "Eng muhimi - har bir vatandoshimiz konstitutsiyaviy islohotlarga daxldor bo'lishi va "Bu - mening Konstitutsiyam", deb yuksak g'urur va iftixor bilan ayta olishi kerak"¹, - deydi yurtboshimiz Sh.Mirziyoyev.

Konstitutsiyaviy islohot doirasida birinchi bosqichda 60 mingdan ziyod takliflar, ikkinchi bosqichda 150 mingdan ortiq takliflar, shu bilan birga 10 mingta qo'shimcha takliflar bildirildi va ommaviy axborot vositalari, internet tarmoqlari orqali loyiha bilan 5 million aholimiz tanishib chiqdi. Xalqaro-huquqiy hujjatlar va 190 dan ortiq davlatlar tajribasi o'rganildi, loyiha 6 turdagi ekspertizadan o'tkazildi.

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasiga o'zgartirish kiritish bo'yicha 2023-yil 30-aprelda bo'lib o'tgan umumxalq Referendumida yangi tahrirdagi Konstitutsiyasi loyihasini ovoz berganlarning 90,21 foizi qo'llab-quvvatladi. Konstitutsiya yangi tahriri 128 ta moddadan 155 ta moddaga, mavjud 275 ta norma

¹ Ўзбекистон Республикасининг Президенти Шавкат Мирзиёев 2022 йил 20 июнда Конституциявий комиссия аъзолари билан учрашувдаги нутқи. <https://www.gazeta.uz/uz/2022/06/21/president-suggestions/>

434 taga oshirildi. Konstitutsiyamizning yangi tahriri 2023 yil 1-maydan kuchga kirdi.²

Sohibqiron Amir Temur bobomiz “Davlat qonunlar asosida qurilmas ekan, unday saltanatning shukuhi, qudrati va tartibi yo‘qoladi”, deb bejiz aytmaganlar. Bugungi kunda davlatimizda konstitutiya va qonun ustun bo‘lgan samarali tizim shakllanib bormoqda. Darhaqiqat, qonun ustunligi ta‘minlangan, fuqarolarning huquqlari kafolatlangan davlatdagina huquqiy ongi, huquqiy madaniyati yuksak avlodlar yetishib chiqadi. Zero, yurt barakamol avlod qo‘lidadir.

Demokratik, huquqiy davlatda inson qadri, huquqlari hamma narsadan ustun. Buning yaqqol namunasini biz Yangi tahrirdagi konstitutsiyada ko‘rishimiz mumkin.

Qomusimizda demokratiyaning asosiy prinsplari bo‘lgan inson, uning hayoti, erkinligi, sha‘ni, qadr-qimmatini oliy qadriyat sifatida saqlanib qolmoqda. Bu mamlakatimizda kuchli fuqarolik jamiyatining shakllanayotganligidan dalolat beradi. Haqiqatdan ham konstitutsiya inson va fuqarolarning huquq va erkinliklari himoyachisidir. Unda davlat hokimiyati faoliyatining asosiy prinsplari ifodalanadi.

Yangi tahrirdagi konstitutsiyamizda inson huquqlariga oid normalar 3 baravardan ortiqqa oshirildi. Konstitutsiyamizga nazar tashlaydigan bo‘lsak, insonning huquq erkinliklari yashash huquqidan boshlanadi. Konstitutsiyaning 25-moddasiga ko‘ra, yashash huquqi har bir insonning ajralmas huquqi va u qonun bilan muhofaza qilinishi, inson hayotiga suiqasd qilish eng og‘ir jinoyat ekanligi, shuningdek O‘zbekiston Respublikasida o‘lim jazosini taqiqlanishi to‘g‘risidagi norma keltirilgan. Haqiqatdan ham mamlakatimizda 2008-yilda o‘lim jazosi bekor qilingan edi. Lekin bu qoida konstitutsiyaviy norma darajasida mustahkamlanmagan edi. Bu norma insonni hayotdan hatto davlat ham mahrum etishga haqli emasligini kafolatladi. O‘zbekistonda o‘lim jazosining bekor qilinishi va taqiqlanishi BMTning 1966 yil 16 dekabrda **Fuqaroviy va siyosiy huquqlar to‘g‘risidagi xalqaro pakt** talablariga ham to‘liq muvofiq keladi.

Bugungi kunda 106 davlatda (**Kanada, Argentina, Daniya, Fransiya, Italiya, Norvegiya, Shvesiya, Bolgariya, Polsha va boshqalar**) o‘lim jazosi barcha jinoyatlar uchun bekor qilingan.³

Bugungi kundagi davlatimizda amalga oshirilayotgan islohotlarining bosh g‘oyasi „Inson qadri uchun“ deya nomlangan.

Shaxsni ushlab turish chog‘ida unga huquqlari va ushlab turish asoslarining tushuntirilishi (**“Miranda qoidasi”**) xalqaro huquqda umume’tirof etilgan norma bo‘lib, surishtiruv, tergov va sud jarayonlarida qonun buzilishiga yo‘l qo‘ymaslikni ta‘minlashda muhim ahamiyatga ega. Shu ma’noda yangi tahrirdagi Konstitutsiyamizning 27-moddasida **“Shaxsni ushlab turish chog‘ida unga tushunarli tilda uning huquqlari va ushlab turilishi asoslari tushuntirilishi shart”**, degan norma belgilandi.

² <https://www.gazeta.uz/oz/2023/05/01/referendum-2023/>

³ 100 savolga 100 javob. ю.ф.д., проф. М.Х. Рахманкулов тахрири асосида Тошкент. “Адолат” миллий ҳуқуқий ахборот маркази, 2023 йил. – 44 б.

Bu mashhur ibora bir necha marta jinoiy javobgarlikka tortilgan Ernest Arturo Miranda ismli AQSh fuqarosining nomi bilan bog'liq. Gap shundaki, 1966 yili bir necha jinoyatni sodir etganlikda gumon qilinib, hibsga olingan Mirandaga so'roq qilinishdan oldin uning gumondor sifatidagi huquqlari o'qib eshittirilmagan. Miranda o'z huquqlarini bilmagan holda aybiga iqrorlik ko'rsatuvlarini bergan, bunday ko'rsatuvlardan esa uning iqrorligiga isbot sifatida foydalanilgan. Keyinchalik sudning bu hukmi Miranda o'z huquqlaridan xabardor qilinmaganligi sababli AQSH Oliy sudi tomonidan bekor qilingan.⁴

E' tiborlisi shuki, mazkur qoidaga ko'ra, shaxsning huquqlari u yaxshi tushunadigan tilda tushuntirilishi talab etiladi. Shu nuqtai-nazardan, ushbu qoida ushlangan shaxsga uning huquqlari real ta'minlanishini kafolatlaydi va unga nisbatan tergov organlari tomonidan yolg'on noto'g'ri, ma'lumot berish va boshqa har qanday g'ayriqonuniy usullar qo'llanilishining oldini oladi.

Konstitutsiya nafaqat fuqarolarning huquqlarini himoya qiladi balki, turli xil kamsitishlarga chek ham qo'yadi desak, mubolag'a bo'lmaydi. Inson manfaatlarini ta'minlash bo'yicha keyingi ikki yilda sud-huquq sohasida ham o'zgarishlar amalga oshirildi. Tarixga nazar tashlasak, afsuski yaqin-yaqingacha eski tuzumdan qolgan illat fuqarolarni ishga qabul qilishda saqlanib qolgan edi. Ya'ni qarindoshlari sudlangan deb, ishga olmaslik yoki yuqori davlat lavozimlariga tayinlamaslik holatlari uchrab turardi. Lekin bugun biz bunday noxush holatlarga Yangi O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi bilan chek qo'yib, uni konstitutsiyaviy norma bilan mustahkamladik. Yangi tahrirdagi Konstitutsiyamizning 28-moddasida "Shaxsning sudlanganligi va bundan kelib chiqadigan huquqiy oqibatlar uning qarindoshlari huquqlarini cheklash uchun asos bo'lishi mumkin emas", degan insonparvar va adolatli norma mustahkamlandi.

Bizning maqsadimiz - yurtimizda xalq hokimiyatini nomiga emas, balki amalda joriy qilish mexanizmlarini mustahkamlashdan iborat. Ishonchimiz komil "Xalq davlat organlariga emas, balki davlat organlari xalqimizga xizmat qilishi kerak"⁵, deya takidlaydi prezidentimiz Sh.Mirziyoyev. Yuqoridagi fikrimizni dalili sifatida konstitutsiyaning 7-moddasiga nazar tashlaymiz. "Xalq davlat hokimiyatining birdan bir manbaidir...". Biz barpo etmoqchi bo'lgan yangi demokratik davlatning asosiy maqsadi xalqning roziligi va qonunning ustuvorligi bo'lishi lozim.

Xulosa shuki, konstitutsiya shunchaki oddiy normalar majmui emas. U davlatning xalqning qarashlari, qadriyatlarining ifodachisidir. Umuman olganda unda davlatning har sohadagi faoliyati, asosiy prinsiplari o'z aksini topadi. Bugun ishonch bilan ayta olamiz bizning konstitutsiyamiz insonparvar tamoyillar asosida vujudga kelgan. Yurtboshimiz ta'kidlaganlaridek "Inson manfaatlarini hamma narsadan ustun". Yangilangan Konstitutsiya taraqqiy etgan davlat- Yangi O'zbekistonni qurish g'oyasi atrofida butun jamiyatni birlashtira oladigan katta kuch bo'la oladi.

⁴ "Миранда қондаси" бу ҳақда нима биламиз?

<https://qashqadaryo.adliya.uz/qashqadaryo/uz/publikatsii/detail.php?ID=9703>

⁵ Sh.Mirziyoyevning O'z LIDEP VIII syezdida so'zlagan nutqidani. <https://www.gazeta.uz/uz/>

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. "O'zbekiston", T. 2023
2. Mirziyoev Sh.M. Yangi O'zbekiston strategiyasi. - T.: "O'zbekiston", 2021.
3. Mirziyoyev Sh. "Niyati ulug' xalqning ishi ham ulug', hayoti yorug' va kelajagi farovon bo' ladi. T.: "O'zbekiston".2018.3-tom.58-bet.
4. Yangi tahrirdagi O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasini amalga oshirish bo' yicha birinchi navbatdagi chora-tadbirlar to' g' risida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. <https://president.uz/uz/lists/view/6287>
5. Ўзбекистон Республикасининг Президенти Шавкат Мирзиёев 2022 йил 20 июнда Конституциявий комиссия аъзолари билан учрашувдаги нутқи. <https://www.gazeta.uz/uz/2022/06/21/president-suggestions/>
6. 10. Sh.Mirziyoyevning O'z LIDEP VIII syezdida so'zlagan nutqidan. <https://www.gazeta.uz/uz/>
7. 100 savolga 100 javob. ю.ф.д., проф. М.Х. Рахманкулов тахрири асосида Тошкент. "Адолат" миллий ҳуқуқий ахборот маркази, 2023 йил. – 44 б.
8. "Миранда қоидаси" бу ҳақда нима биламиз? <https://qashqadaryo.adliya.uz/qashqadaryo/uz/publikatsii/detail.php?ID=9703>
9. Fuqaroviy va siyosiy huquqlar to'g'risidagi xalqaro pakt.
10. __М.Баратов. Republican Scientific and Practical Conference. Мамлакатимизда амалга оширилаётган конституциявий ислохотлар хусусида айрим мулоҳазалар: воқелик ва истиқболлар.1-6 б.
11. <https://www.gazeta.uz/oz/2023/05/01/referendum-2023/>